

УДК 378.4(437)“1348/1948“(093.2)
327(497.1:437)“1948“(093.2)

ПРОСЛАВА 600-ГОДИШЊИЦЕ КАРЛОВОГ УНИВЕРЗИТЕТА У ПРАГУ УОЧИ НАРУШАВАЊА ЈУГОСЛОВЕНСКО-ЧЕХОСЛОВАЧКИХ ОДНОСА 1948. ГОДИНЕ

Мр Милан СОВИЉ

Институт за новију историју Србије

АПСТРАКТ: У раду је на основу необјављене архивске грађе српских и чешких архива представљена прослава великог јубилеја Карловог универзитета у Прагу у контексту југословенско-чехословачке сарадње у области науке, али и промена у политичком животу Чехословачке 1948. године.

Кључне речи: *Карлов универзитет у Прагу, Чехословачка Република, ФНР Југославија, прослава*

Међу европским државама Чехословачка је уживала велики углед у погледу научног и културног живота, на шта је утицало и важно наслеђе из ранијег периода. Значајне високообразовне институције у Чехословачкој су годинама привлачиле студенте и професоре, не само из земље већ из целе Европе. Између два светска рата, постојао је већи број универзитета, академија и других научних установа. Те институције су углавном биле чешке: три универзитета, два посебна факултета ван универзитета, два универзитета технике, једна уметничка и десет посебно специјализованих академија, три више музичке и једна виша ратна школа.¹ Поред чешких, постојао је један немачки универзитет, два техничка, једна немачка академија и виша музичка школа, као и три руске специјализоване академије.² По

---

¹ Јан Хоржејши, „Школе и народно васпитање“, *Чехословачка*, Београд, 1936, стр. 275.

² *Исто*.

дугој традицији нарочито се истицао Карлов универзитет у Прагу (Karlova Univerzita v Praze). Настао је чак 1348. године и убрајан је у најстарије европске универзитете и уједно први универзитет у средњој Европи.³ Неколико факултета у оквиру Карловог универзитета било је смештено у згради „Каролинума“ на углу Воћног трга (Ovocný trh) и Железне улице (Železná ulice), јужно од Староградског трга (Staroměstské náměstí) у Прагу, да би крајем 20-их година XX века добили своје посебне зграде.⁴

У међуратном периоду број студената у Чехословачкој обично се кретао око 19.500, колико их је било 1921/22. и 1925/26. и преко 20.000 1935/36. године.⁵ На Карловом универзитету у Прагу број студената, али и професора временом се повећавао. Године 1920/21. било је 379 професора и 8.951 студент, 1929/30. 695 професора и 9.934 студента, 1934/35. број професора се незнатно смањило на 686, док је број студената износио 10.614.⁶ Са тешком ситуацијом у којој се нашла чехословачка држава крајем 1938. број студената и професора се значајно променио, тако да је било укупно 7.791 високошколац, (на Медицинском, Правном, Филозофском, Природном и Богословском факултету) и 456 предавача (редовних и ванредних професора, као и хонорарних доцента). Слично је било и са другим високообразовним институцијама у Чехословачкој крајем 1938. године.⁷ Поред домаћих студената, на чехословачким универзитетима било је и студената из других европских земаља. Међу тим студентима на Карловом универзитету налазили су се и припадници младе српске интелигенције у другој половини XIX века.⁸ Непосредно након Првог светског рата, број југословенских сту-

³ У оснивању Универзитета најзначајнију улогу имао је тадашњи чешки краљ и римско-немачки цар Карло IV Луксембуршки (1346–1378). Карлов универзитет је био организован по угледу на париски и врло брзо је постао познат у целој Европи.

⁴ О историји Карловог универзитета постоји значајна четвортомна едиција *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, I–IV, Praha, 1998.

⁵ Zdeněk Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938), díl třetí, O přežití a o život (1936–1938)*, Praha, 2003, str. 262.

⁶ Исто, стр. 266.

⁷ Масариков универзитет у Брну (Masarykova univerzita v Brně) имао је 3.041 студента (за 250 мање него 1936. године) и 174 професора, Немачки универзитет у Прагу (Deutsche Universität Prag) похађао је 2.285 студената (за око 2.450 мање него 1936) и при том је радило 238 предавача. Украјински слободни универзитет у Прагу (Ukrajinská volná univerzita v Praze) имао је свега 66 студената и 26 предавача, Висока ветеринарска школа у Брну (Vysoká škola zvěrolékařská v Brně) 235 студената и 25 професора (1936. било је 354 студената), Богословско-католички факултет Ђирила и Методија у Оломоуцу (Cyrilometodějská katolická fakulta bohoslovecká v Olomouci) 206 студената (за 106 мање него 1936) и 17 предавача и Хусов евангелистички богословски факултет у Прагу (Husova evangelická fakulta bohoslovecká v Praze) имао је укупно 75 студената (1936. године – 179) и 18 предавача. У истом временском периоду, мањи пораст броја студената забележиле су високе техничке школе у Прагу и Брну, као и Висока пољопривредна школа у Брну. Zdeněk Kárník, *n. d.*, str. 263–264.

⁸ Мирослав Перишић, „Послератни Праг – слика за поређење. Чехословачка средина и југословенски студенти-стипендисти од 1945. године до објављивања Резолуције ИБ“, *Токови историје*, 1–2/2006, Београд, 2006, стр. 91.

дената у Чехословачкој је износио између 700 и 1.000.⁹ Тај број се мењао временом, с тим што су се министарства просвете Краљевине Југославије и Чехословачке Републике трудила да готово стално обезбеде један број реципрочних стипендија, уз помоћ којих су југословенски студенти студирали на чехословачким, а студенти из Чехословачке на југословенским универзитетима. Као знак добрих односа и сарадње у области школства између Чехословачке и Југославије, Председништво Министарског савета ЧСР-а је на својој седници 26. октобра 1933. донело одлуку о свечаном отварању Студентског дома „Краљ Александар“ (Kolej krále Alexandra) за 29. октобар 1933. године.¹⁰ Радило се о троспратној комфорној згради у Стршешовицама, Праг XIX. Када је 1937. број југословенских студената у дому износио мање од стотину, нови станари постали су румунски и чехословачки студенти.¹¹ Ратне прилике утицале су на још веће смањење броја југословенских студената у Чехословачкој, али и на губитак значаја за све чехословачке високообразовне институције, осим за Немачки универзитет у Прагу и друге немачке научне установе.

Завршетком Другог светског рата, Карлов универзитет и друге чехословачке високообразовне школе обновили су своју делатност и наставили са радом. Немачки универзитет у Прагу, немачке техничке високе школе у Прагу и у Брну, као и сви немачки институти у Чехословачкој били су укинати декретом председника ЧСР-а Едварда Бенеша 10. октобра 1945. године. Било је предвиђено да сва имовина немачких факултета и школа постане власништво Карловог универзитета у Прагу и да декрет ступи на снагу са ретроактивним учинком од 17. новембра 1939, када су у време немачке окупације биле затворене чехословачке високообразовне установе.¹² Развијајући се као једна од земаља „народне демократије“, односно држава под совјетским утицајем, Чехословачка је првих послератних година успоставила добру сарадњу са земљама источне и југоисточне Европе. Државе „народних демократија“, а међу њима словенске земље: Чехословачка, Југославија, Бугарска и Пољска нарочиту пажњу су посвећивале високошколском образовању и размени студената. Између ових држава постојала је реципрочна размена студената, тако да је на чехословачким универзитетима студирао одређени број совјетских, југословенских, бугарских и пољских студената.¹³

⁹ Момчило Митровић, „Сарадња Београдског универзитета са универзитетима у Чехословачкој 1918–1939“, *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*, VI, Svazek 1, Sekce historie, politologie a etnologie, Brno, 2006, стр. 299.

¹⁰ Národní archiv (dalje NA), fond: Ministerstvo školství 1918–1949, (dalje MŠ), karton (dalje k.) 357, č. j. 4984, Věc: Otevření „Alexandrový koleje“ v Praze – slavnost otevření – účast. V Praze dne 27. října 1933.

¹¹ Момчило Митровић, *н. д.*, стр. 301.

¹² Дипломатски архив Министарства спољних послова (даље ДАМСП), фонд: Политичка архива (даље ПА), Чехословачка (даље ЧСР), 1945, фасцикла (даље ф.) 6, п. бр. 6129.

¹³ О југословенским студентима на чехословачким универзитетима у периоду од 1945. до 1948. видети: Бранко Петрановић, „Југословенски студенти-стипендисти у иностранству

У првој послератној школској 1945/46. години на прашким факултетима било је више од 19.000 студената, од чега су 5.500 биле жене. Број домаћих студената из Чешке, Моравске и Словачке био је изражен у односу 30:6:1, уз присутност и мањег броја студената из Закарпатске Украјине, којих је у зимском семестру 1945/46. године било 135.¹⁴ Од страних студената, значајан број чинили су високошколци из Совјетског Савеза и земаља „народних демократија“ – Југославије, Пољске и Бугарске. Један број страних студената стигао је из држава Западне Европе, али и из ваневропских земаља попут САД-а, Ирана, Индије и других.¹⁵ Већина југословенских студената је дошла на студије у Чехословачку крајем децембра 1945. док је један мањи број стигао тек у фебруару, марту, априлу и мају 1946. године. Уз Карлов универзитет, југословенски студенти су студирали и на Високој уметничкој-обртној школи, Чешкој високој школи технике и Државном конзерваторију у Прагу, Високој техничкој школи „Др Едвард Бенеш“ и Масариковом универзитету у Брну, Високој рударској школи у Моравској Острави, као и на Словачком универзитету у Братислави.¹⁶ Југословенски студенти у Прагу обично су уписивали неки од следећих факултета: Агрономски, Машински, Хемијско-технолошки, Архитектонски, Инжињерско-грађевински и Комерцијални. На Карловом универзитету, најинтересантнији факултети за студенте из Југославије били су Медицински и Филозофски.¹⁷ У културном повезивању Југославије и Чехословачке, али и других држава „народних демократија“, важно место је припадало размени студената, нарочито реципрочних стипендиста. У школској 1946/47. години у Чехословачкој је било 46 студента и 29 научних радника - реципрочних стипендиста из словенских земаља. Од тог броја, највећи број стипендиста долазио је из Со-

---

и страни студенти на југословенским универзитетима 1945–1948. године“, *Универзитет у Београду 1838–1988*, зборник радова, Београд, 1988, стр. 969–977; Иван Хофман, „Југословени на студијама у Чехословачкој 1945–1948“, *Годишњак за друштвену историју*, свеска 1–3, Београд 2002, стр. 163–178; Мирослав Перишић, *Формирање југословенске интелигенције на европским универзитетима 1945–1958*, Београд, 2006. (докторска дисертација у рукопису); Мирослав Перишић, „Послератни Праг – слика за поређење. Чехословачка средина и југословенски студенти-стипендисти од 1945. године до објављивања Резолуције ИБ“, *Токови историје*, 1–2/2006, Београд, 2006, стр. 82–112; Мирослав Перишић, „Чехословачка јавност и Резолуција ИБ-а 1948. Искуство југословенских студената у Прагу“, *Историја 20. века*, 1/2006, Београд, 2006, стр. 103–123; Милан Сивиљ, „Југословенски студенти у Чехословачкој 1945–1948“, *Шумадијски анали*, година III, број 3, Крагујевац, 2007, стр. 125–140.

¹⁴ *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, IV, (redaktoři svazku Jan Havránek, Zdeněk Poustka), Praha, 1998, str. 251.

¹⁵ Мирослав Перишић, „Послератни Праг – слика за поређење. Чехословачка средина и југословенски студенти-стипендисти од 1945. године до објављивања Резолуције ИБ“, *Токови историје*, 1–2/2006, Београд, 2006, стр. 86–87.

¹⁶ Архив Србије и Црне Горе (даље АСЦГ), фонд: Комитет за школе и науку Владе ФНРЈ (даље број фонда 315), број фасцикле 6, број архивске јединице 219, Извештај културног аташеа при амбасади ФНРЈ у Прагу о студентима из Југославије који се налазе на студијама у Чехословачкој, Праг, 16. јул 1946.

¹⁷ АСЦГ, 315-6-219.

вјетског Савеза – 30 (20 студената и десет научних радника), Пољске – 20 (12 студената и осам научних радника), Југославије – 15 (осам студената и седам научних радника) и из Бугарске – десет (шест студената и четири научна радника). Износ реципрочне стипендије за студенте био је 2.000 круна, а за научне раднике 3.000 круна месечно. Чехословачка влада је издвојила укупно 1.790.000 круна за реципрочне стипендије студентима и научним радницима из словенских земаља за студије и специјализацију у Чехословачкој.¹⁸ Наредне 1947/48. године повећао се број студената и научних радника - реципрочних стипендиста, тако да их је било 40 из Совјетског Савеза, 13 из Пољске, 16 из Југославије и 12 из Бугарске. Висина стипендије остала је непромењена.¹⁹ Поред реципрочних стипендиста, на чехословачким универзитетима било је и неречипрочних стипендиста чехословачке владе, затим стипендиста разних институција, као и оних страних студената који су студирали о свом трошку.²⁰ Тако је школске 1947/48. године било 140 југословенских студената неречипрочних стипендиста Владе ЧСР, 50 неречипрочних стипендиста из Бугарске, 20 Лужичких Срба, 12 пољских и десет албанских стипендиста.²¹ На тај начин остваривала се већа сарадња између држава „народних демократија“, а уједно је и совјетски утицај јачао. Слично другим високообразовним установама, и на Карловом универзитету повећавао се број студената из године у годину. Школске 1947/48. на Карловом универзитету студирало је 536 страних студената, од чега највише бугарских (207) и совјетских (115).²² На крају те школске године, било је и 93 југословенска студента.²³

Добри односи Југославије и Чехословачке били су потврђени и настанком правних аката. Након Титове посете Прагу и Братислави марта 1946, у Београд је стигла чехословачка делегација, предвођена председни-

¹⁸ NA, fond: Ministerstvo školství a kultury 1946–1964, (dalje MŠK), k. 1699, č. 97130/46, Věc: Reciproční stipendia do slovanských států ve škol. r. 1946/47.

¹⁹ NA, fond: MŠK, k. 1699, č. 90388/47, Věc: Výměnná stipendia s SSR, Polskem, Jugoslavií a Bulharskem na škol. r. 1947/48 – konkurs.

²⁰ Тешко је утврдити тачан број југословенских студената на чехословачким универзитетима првих послератних година. Поред реципрочних и неречипрочних стипендиста, затим стипендиста савезних и републичких установа у ФНРЈ, било је и студената из Југославије који су студирали о свом трошку и један мањи број југословенских високошколаца који су били у Чехословачкој и пре 1945. године. Проблем утврђивања тачног броја југословенских студената у Чехословачкој представио је и Мирослав Перишић. У једном извештају Одсека за школе и курсеве, који се старао о свим студентима и људима на специјализацији у иностранству, пратећи њихов рад за потребе Кадровског одељења ЦК, истакнуто је да је од 1946. до 1948. студирао укупно 461 југословенски студент и специјализант, као и они који су се школовали о свом трошку. Мирослав Перишић, *н. д.*, стр. 92–94.

²¹ NA, fond: MŠK, k. 1699, č. 23643/48, Věc: Reciproční a n reciproční stipendia se slovanskými státy-I. pololetí r. 1948.

²² *Dějiny Univerzity Karlovy 1348–1990*, IV, Praha, 1998, str. 273.

²³ *Slovanský přehled, Časopis pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských národů a států*, ročník XXXIV, 1948, číslo 3–4, str. 228.

ком Владе Здењеком Фирлингером. У згради Председништва Владе у Београду 9. маја 1946. Уговор о пријатељству, узајамној помоћи и сарадњи у миру²⁴ потписали су Јосип Броз Тито и Здењек Фирлингер.²⁵ Овим уговором, у оквиру петог члана било је предвиђено да се југословенско-чехословачка сарадња прошири и у домену културе, тачније обе стране потписнице обавезале су се да ће учврстити „заједнички и свака у кругу своје делатности, економске, духовне и друге везе“.²⁶ Потписивањем Конвенције о културној сарадњи између ФНРЈ и ЧСР у Београду 27. априла 1947. године, створени су правни оквири и одређени циљеви за развој културних веза две државе.²⁷

У приближавању Југославије и Чехословачке и јачању њихових културних веза значајну улогу имала је сарадња две државе у области науке и школства. Поред југословенских студената, који су од краја 1945. године редовно пристизали у Чехословачку и на њене универзитете, постојали су и други облици сарадње, исказани кроз размену стручних књига и бројних публикација, као и повремена гостовања универзитетских професора. Карлов универзитет у Прагу нарочито је био активан по том питању. На позив овог универзитета, значајну посету Прагу остварио је крајем октобра 1946. године професор Београдског универзитета и председник Српске академије наука др Александар Белић. Још у јуну 1946. било је објављено да ће професор Александар Белић постати почасни доктор Карловог универзитета, први почасни доктор у Чехословачкој из иностранства после Другог светског рата.²⁸ Професор Белић је у Прагу одржао четири предавања којима су присуствовали чехословачки културни и универзитетски радници, представници власти и разне културне организације.²⁹ У једном од извешта-

²⁴ Уговори о пријатељству и узајамној помоћи између земаља „народних демократија“ били су веома слични и настајали су под утицајем Совјетској Савеза. Југославија је такве уговоре склапала са сваком од држава „народне демократије“ по узору на совјетско-југословенски Уговор о пријатељству и узајамној помоћи од 11. априла 1945.

²⁵ Према архивској грађи, објављеним изворима, литератури и штампи, датум потписивања Уговора био је 9. мај 1946. године. Једино Карел Каплан помиње 7. мај (Karel Kaplan, *Československo v poválečné Evropě*, Praha, 2004, str. 231). Одабир 9. маја за потписивање Уговора није био случајан, јер се радило о важном датуму из тек завршеног рата. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, č. 168/1946, str. 1128–1230; *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1946*, I, Београд, 1985, стр. 126–127.

²⁶ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, č. 168/1946, str. 1129.

²⁷ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, č. 155/1947, str. 812–817; *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1947*, I, Београд, 1985, стр. 442–446.

²⁸ АСЦГ, фонд: Комитет за културу и уметност Владе ФНРЈ (даље број фонда 314), број фасцикле 18, број архивске јединице 134; фонд: Председништво Владе ФНРЈ (даље број фонда 50), број фасцикле 61, број архивске јединице 148; 50–61–149; 315–55–447; 315–55–455; 315–55–456.

²⁹ Свечаној промоцији др Александра Белића 26. октобра 1946. у Колегијуму Максиму Правног факултета, присуствовали су чехословачки министар просвете др Здењек Неједли, југословенски амбасадор др Дарко Чернеј, представници Министарства просвете ЧСР-а и свих словенских амбасада и делегација у Прагу.

ја културног аташеа Амбасаде Југославије у Прагу др Отона Беркопеца, од 31. октобра 1946, истиче се значај промовисања професора Белића за првог страног почасног доктора у послератној Чехословачкој: „Карлов универзитет одао је признање пре свега научном раду др Белића, а исто тако и признање народима Југославије за њихов велики допринос у борби против фашизма. Именовањем првог иностраног почасног доктора – Југословена, Карлов универзитет манифестирао је велику љубав коју гаји чешки народ према народима Југославије.“³⁰ Након посете Александра Белића, уследили су нови позиви југословенским научницима и универзитетским професорима за гостовања у Чехословачкој. Професор Универзитета у Љубљани др Милко Кос добио је позив Словенског института у Прагу и Филозофског факултета Масариковог универзитета у Брну да у јануару 1947. дође у Чехословачку и одржи бар једно предавање.³¹ Позив за гостовање професор Кос је прихватио и одржао је неколико предавања у Прагу, Брну и Братислави крајем јануара и почетком фебруара 1947. године.³² За април 1947. био је најављен одлазак у Чехословачку професора Филозофског факултета у Београду др Виктора Новака, како би одржао неколико предавања из области палеографије на Карловом универзитету у Прагу, као и у Брну и Оломоуцу.³³ Министарство просвете ФНРЈ одобрило је одсуство професору Новаку и његов одлазак за Чехословачку.³⁴ Универзитетски професор др Радован Лалић такође је добио позив од Филозофског факултета Карловог универзитета и Министарства школства ЧСР-а да крајем маја и почетком јуна 1947. посети Чехословачку и одржи предавања у Прагу, која би „користила учвршћавању сарадње међу југословенском и чехословачком науком“.³⁵ Средином марта 1948. на Карловом универзитету у Прагу, као и у Брну, предавања је одржао др Антун Барац, професор славистике на Загребачком свеучилишту.³⁶ С друге стране, у Југославију су одлазили чехословачки научници и универзитетски професори. Такав облик сарадње није наилазио на проблеме нити било какве препреке све до лета 1948. године.

* * *

У 1948. години дошло је до великих промена у политичком животу Чехословачке које су имале битних последица по њен даљи развој. Иако је Чехословачка убрајана и пре 1948. у једну од држава „народне демократије“, она је све до фебруара 1948. имала коалициону владу и вишепартијски систем. Дешавања из фебруара 1948. показала су спретност и снагу Кому-

³⁰ АСЦГ, 315–55–455.

³¹ АСЦГ, 315–55–461, Предавање унив. проф. М. Коса у ЧСР-у.

³² АСЦГ, 315–55–464.

³³ АСЦГ, 315–55–489.

³⁴ АСЦГ, 315–55–490.

³⁵ АСЦГ, 315–55–553.

³⁶ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 47406.

нистичке партије Чехословачке (КПЧ), али и њену тежњу ка освајању власти. Јачање КПЧ-а било је видљиво од завршетка Другог светског рата, кроз стално повећавање броја чланова и продирање у све друштвене структуре.³⁷ У току прве две послератне године партијско чланство је било заступљено на више од половине водећих функција народних одбора у држави и готово у свим одборима у унутрашњости земље. До јануара 1948. КПЧ је имала чак 1,3 милиона чланова, више него све друге партије заједно.³⁸ Непремостив јаз између Комунистичке партије Чехословачке и грађанских странака утицао је на све теже функционисање владе. Криза владе била је продубљена подношењем оставки дванаест министара из Народно-социјалистичке, Лидове и Словачко-демократске странке 20. фебруара 1948. године. Развој догађаја показао је припремљеност КПЧ-а за кризну ситуацију. У току неколико дана након поднетих оставки десничарских министара, Комунистичка партија Чехословачке покренула је велики број радника и чланова синдиката, организовани су митинзи подршке председнику КПЧ-а Клементу Готвалду, док су председнику Републике Едварду Бенешу слати унапред припремљени телеграми локалних трговинских синдиката како би прихватио оставке 12 министара.³⁹ У неколико кризних дана, појачао се и притисак Совјетског Савеза на Чехословачку. Бивши совјетски амбасадор Валеријан Зорин допутовао је из Москве у Праг и ступио у контакт са неколико демократских министара, представљајући став СССР-а у погледу кризе владе, да се „то неће толерисати“.⁴⁰ Криза владе била је решена 25. фебруара 1948. када је председник Едвард Бенеш прихватио оставке 12 министара и мандат за састав нове владе поново поверио Клементу Готвалду.⁴¹ Међутим,

³⁷ Након два месеца од ослобођења земље КПЧ је имала 475.000 чланова, да би се тај број знатно увећао на јесен 1945. – 712.000. До марта 1946. чланство КПЧ-а је већ бројало један милион. Уједно, повећавао се и број фабричких и локално-партијских организација, тако да је КПЧ уочи избора маја 1946. имала преко 14.700 разних организација. Резултати избора за Уставотворну скупштину показали су све већи утицај КПЧ-а у чехословачком друштву – од 300 мандата, чешким и словачким комунистима припало је 114. Прве три послератне године чехословачка влада – влада Народног фронта је била коалициона, састављена од странака леве оријентације: чешких и словачких комуниста, као и Социјал-демократске партије, и странака десне оријентације: Народно-социјалистичке, Лидове (Народне) странке и Демократске партије Словачке. Место председника Владе припадало је од лета 1946. најутицајнијој личности у Комунистичкој партији Чехословачке Клементу Готвалду, док су министри из редова КПЧ-а држали у својим рукама најзначајнија министарства. И поред тога, КПЧ није имала сву власт. ДАМСП, ПА – ЧСР, 1946, ф. 16, п. бр. 6406; ПА – ЧСР, 1946, ф. 16, п. бр. 7869; Josef Korbel, *Twentieth-Century Czechoslovakia: the meanings of its history (1918–1968)*, New York, 1977, p. 223.

³⁸ Josef Korbel, *n. d.*, str. 223–225.

³⁹ Архив Јосипа Броза Тита (даље АЈБТ), фонд: Канцеларија маршала Југославије – Спољнополитичка питања (даље КМЈ), I–3–б/186, Месечни извештај за фебруар 1948. (Праг, 3. март 1948); ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 30, п. бр. 47364; Josef Korbel, *n. d.*, str. 247.

⁴⁰ Josef Korbel, *n. d.*, str. 248.

⁴¹ Према мишљењу југословенског амбасадора Чернеја, пред председником Бенешом су биле само две опције: „Или да прихвати Готвалдов предлог, за којим тако одлучно стоје народне масе... или да тај предлог одбије према захтеву политичких генерала без војске, за

за разлику од јула 1946. када је влада одражавала вишепартијски систем и присутност демократских начела, у фебруару 1948. најзначајнија улога припала је Комунистичкој партији Чехословачке. У спољнополитичкој одређености, по мишљењу југословенског амбасадора у Прагу др Дарка Чернеја, више није било двоумљења, јер су догађаји из фебруара 1948. „поставили Чехословачку републику дефинитивно у ред држава народне демократије“.⁴² После фебруарских дешавања пут ка освајању власти био је слободан за Комунистичку партију Чехословачке. Потврда новонасталих промена очекивала се у мају 1948. на изборима за народну скупштину, док је утицај КПЧ-а постајао све већи не само у политичком животу Чехословачке већ и у домену њеног културног развоја. У таквим околностима вршене су припреме за прославу значајног јубилеја Карловог универзитета – 600 година од његовог оснивања.

Последице фебруарских промена одразиле су се врло брзо на чехословачко друштво. Према извештају амбасадора Чернеја, у готово свим чехословачким институцијама, министарствима, адвокатској комори, савезу новинара, писаца, али и у разним културним установама, након формирања нове владе крајем фебруара 1948. спровођено је „чишћење“, на тај начин што су акциони одбори предлагали листе „неповерљивих лица и познатих реакционара“. „Непожељне особе“ су слате у пензију, на одсуства и једним делом „у јасним случајевима“ отпуштане.⁴³ Југословенска амбасада је имала податак да је са Карловог универзитета „одстрањено неких 17 професора“, чија схватања нису одговарала новој власти.⁴⁴ И међу студентима је било оних који нису са одобравањем прихватили фебруарске промене. Још док је трајала криза владе, 23. фебруара 1948. група од око 4.000 студената протестовала је против политике КПЧ-а на Тргу св. Вацлава у Прагу, међутим то окупљање било је осујећено, а даље ширење демонстрација спречено.⁴⁵

Прослава 600 година постојања Карловог универзитета одвијала се кроз већи број манифестација посвећених средњовековном чешком краљу Карлу IV. Главни посао око целе организације спроводио је Одбор за прославу Карла IV у Прагу (*Výbor pro oslavu Karla IV v Praze*), који је уједно сарађивао и са разним одборима у другим градовима и мањим местима у Чехословачкој. Одбор је имао своје редовне седнице.⁴⁶ Још у току 1947.

које манифестира само безначајан број од неколико стотина студената, чиме би изложио читаву државу опасности генералног штрајка и потпуног хаоса.“

АЈБТ, фонд: КМЈ, I–3–6/186, Месечни извештај за фебруар 1948. (Праг, 3. март 1948)

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

⁴⁴ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 410396.

⁴⁵ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 45263.

⁴⁶ NA, fond: Ministerstvo informací 1945–1953, Praha (dalje MI), k. 15, inv. číslo 39, č. j. 564/1, Věc: Oslavy Karla IV.

направљени су планови за наредну годину и прославе, чија је заједничка карактеристика била везана за делатност најзначајнијег чешког краља Карла IV. Било је предвиђено да се у марту 1948. обележи годишњица настанка прашког Новог града (Nové město), затим у априлу оснивање прашког универзитета и сећање на Карлову правну и државну делатност и у мају Карлов рођендан и сећање на његову привредну делатност. Прослава посвећена настанку дворца Карлштејн, једне од најзначајнијих чешких готичких грађевина, смештене на око 40 км од Прага, била је планирана за јун 1948. док су за јесен те године биле предвиђене манифестације у знак сећања на оснивачку делатност Карла IV (септембар) и обележавање годишњице смрти познатог чешког краља (новембар).⁴⁷ Као могућа места одржавања бројних прослава помињани су: Позориште на Винохрадима, костели у Новом граду, Карлов универзитет и појединачне зграде прашких факултета, Парламент, Народни музеј, Народно позориште, Дом културе главног града Прага, Карлов трг, катедрала Св. Вита, тврђава Вишеград, Емауски манастир и бројна друга места у Прагу, као и дворца Карлштејн.⁴⁸ Прослава значајног јубилеја Карловог универзитета била је најављена за прву половину априла 1948. и, уз помоћ Одбора за прославу Карла IV у Прагу, у њеној организацији учествовало је Министарство школства Чехословачке Републике. У току неколико дана, колико је прослава требало да траје, било је предвиђено да се одрже свечане академије, концерти, одиграју представе, отворе нове изложбе и приреде бројне културне манифестације кроз које би се истакла важност Карловог универзитета. Такође, прослава је добила и међународни значај јер је из Прага био упућен велики број позива страним универзитетима и научним институцијама како би њихови професори, научници и делегати присуствовали обележавању јубилеја. Почетком 1948. године Сенат Карловог универзитета позвао је представнике научног и културног живота Југославије. За учествовање на прослави испред Универзитета у Београду били су одређени проректор Универзитета инж. Богвић Кнежевић, декан Филозофског факултета др Душан Недељковић и декан Економског факултета др Радивоје Увалић, испред Свеучилишта у Загребу ректор др Андрија Кохаревић, професори др Бранимир Гушић и др Марко Костренчић, испред Универзитета у Љубљани ректор др Антон Мелик, као и др Драгомир Крндија, испред свих факултета у Сарајеву.⁴⁹ Све научно-образовне институције у Југославији које су добиле позив за присуствовање прослави у Прагу, након одабира својих делегата, тражиле су од Комитета за школе и науку ФНРЈ сагласност да представници могу и да отпутују за Чехословачку.

⁴⁷ NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. j. 553/1.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ АСЦГ, 315–55–687; 315–55–696; 315–55–697; 315–55–700.

Промене које су настале у Чехословачкој фебруара 1948. имале су значајног утицаја и на прославу јубилеја Карловог универзитета. Избијање Комунистичке партије Чехословачке у први план, све веће слабљење других грађанских странака и нарочито отпуштање појединих професора и научних радника, није наишло на одобравање у једном броју земаља. Пред сам почетак прославе, број страних универзитета који су отказали долазак и учешће својих представника износио је 32, односно 11 из Енглеске, седам из Швајцарске, пет из САД-а, по два из Белгије, Холандије и Норвешке и по један из Грчке, Данске и Шведске. Према подацима Југословенске амбасаде у Прагу, само су швајцарски универзитети образложили своју одлуку, јер на Карловом универзитету није била обезбеђена „слобода научног истраживања и говора“.⁵⁰ И поред недоласка једног већег броја представника иностраних универзитета, прослава 600 година Карловог универзитета је одржана у планирано време на више места у Прагу. Почела је вечерњим свечаним концертном у згради „Рудолфинум“, у недељу 4. априла 1948, да би већ од наредног дана прослава трајала од раних јутарњих до вечерњих часова. У понедељак 5. априла на слетишту је наступило 1.300 прашких студената у свечаној бригади. Истог дана одржано је прво окупљање представника Карловог универзитета и виђенијих људи јавног живота Чехословачке у Владиславској сали Прашког двора на Храдчанима.⁵¹ У свим црквама у Прагу служено је свечано богослужење, док су у катедрали Св. Вита на Храдчанима чланови академског сената и надбискуп др Беран положили метални венац, дело проф. Штипла, на гробнице чешких краљева.⁵² Из иностранства је пристигао и већи број гостију: делегације совјетских универзитета, професори из САД-а са Бостонског и Харвардског универзитета, као и из Вашингтона, гости из Пољске, ректор и декан Варшавског универзитета, ректор Краковског универзитета, затим ректор Универзитета у Софији и председник Бугарске академије наука, ректор париске Сорбоне, ректор Универзитета у Греноблу и други француски професори, делегат из Египта, професори Универзитета у Риму и многи други.⁵³ Југословенске научне и високообразовне институције представљали су делегати из Београда, Загреба, Љубљане, Сарајева и Скопља: др Стеван Јаковљевић, др Бранко Гушић, инг. Андрија Мохоровичић, др Антон Мелик, др Станко Шкерљ, др Радивоје Увалић, др Бора Милојевић, др Пера Јовановић, др Марко Костренчић, проф. Драгомир Крндија, проф. Славко Поп-Антоски и инж.

⁵⁰ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 48986.

⁵¹ Владиславска сала (Vladislavský sál) подигнута је између 1492. и 1502. године у време владавине краља Владислава II Јагелонца (1471–1516). Сала је коришћена за разне свечаности, аудијенције и потребе државе.

⁵² NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. 5698/1948, Věc: Oslavy 600. let Karlovy University. Celková zpráva.

⁵³ *Истмо; Slovanský přehled*, роčníк XXXIV, 1948, číslo 3–4, str. 228.

Богих Кнежевић.⁵⁴ Другог дана прославе, односно 5. априла отворене су и две изложбе „Карлов универзитет 1348–1948“ и „Шест стотина година универзитетске библиотеке“. Владиславска сала Прашког двора била је 6. априла по други пут место окупљања представника државног, универзитетског, јавног и културног живота Чехословачке, као и бројних гостију. Испред чехословачке владе манифестацији су присуствовали председник владе Готвалд, потпредседник Заптоцки и неколико министара – др Неједли, Долански, Копецки, Слобода и др Клементис. Том приликом Клементис Готвалд је одржао и говор, у коме је истакао да се задатак Карловог универзитета огледао у „пружању народу више истинске интелигенције“.⁵⁵ Уз Готвалда, присутнима су се обратили и министар просвете др Неједли, као и професори чехословачких универзитета и поједини гости из иностранства. Међу последњим пристиглим гостима допутовали су у Праг ректор универзитета у Бордоу, делегати из Кембриџа и три делегата мађарских високих школа.⁵⁶

Најважнији дан прославе био је 7. април, када је и обележен дан оснивања Карловог универзитета. Поново је у Владиславској сали одржана свечаност – Међународна универзитетска прослава. Председник Републике др Едвард Бенеш обратио се присутнима и предао је Карловом универзитету обновљену златну булу Карла IV, каквом је он 1348. основао универзитет. Главној прослави присуствовале су најважније личности чехословачког политичког, културног и јавног живота, представници 45 универзитета из целог света, професори из свих словенских земаља, осам професора из САД-а, делегати из Шпаније и Египта, бројне делегације из Француске, Италије, Мађарске и Ирана, као и чланови дипломатског кора у ЧСР-у.⁵⁷ Саветник Југословенске амбасаде у Прагу Зденко Штамбук приметио је да је председник Бенеш „говорио клонулим гласом и једва је дошао до краја“, уз истицање да је задатак Карловог универзитета „да служи народу, истини и правној науци“. Према речима Зденка Штамбука „западна реакционарна штампа“ је у Бенешовом говору видела посебну тенденцију председника Чехословачке да „као заробљеник који не сме да говори слободно“ нагласи „слободу науке и савести и осуди поробљиваче чехословачког народа“.⁵⁸ Поред председника Бенеша, говорили су и ректор Сорбоне и секретар Међународног савеза студената. Зденко Штамбук је нарочито истакао говор овог другог, који се „без концепта“ обратио домаћим научним радницима и бројним гостима „с висине као да даје благослов тој професорској сиротињи, потсећајући их да након фебруарских догађаја, треба да буду добри и

⁵⁴ Исто; АСЦГ, 315–55–711.

⁵⁵ NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. 5698/1948, Věc: Oslavy 600. let Karlovy University. Celková zpráva.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто.

⁵⁸ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 410396.

послушни“.⁵⁹ Истог дана, 7. априла у послеподневним часовима окупило се преко хиљаду студената и професора на Правном факултету на заједничкој манифестацији прославе Карловог универзитета.⁶⁰ Прослава је настављена 8. априла у згради „Каролиnum“, где је неколико домаћих и страних научника промовисано у звање почасних доктора Карловог универзитета. У питању су били научници из СССР-а: Греков, Исаченко, Каиров, Трајнин, Вавилов, Виноградов (из Москве), Мешчанинов, Орбели и Тарле (Лењинград), затим из Пољске: Лер-Сплавински (Краков), Сирпински и Василковски (Варшава); као и Павлов (Софија), Јаковљевић и Милојевић (Београд), Костренчић (Загреб) и Гривец (Љубљана). Међу новим почасним докторима Карловог универзитета нашла су се свега двојица научника из држава Западне Европе – француски слависта Мазон и професор технике у Цириху Ружичка.⁶¹ Од припремљеног уметничког програма за прославу Карловог универзитета, у Народном позоришту одиграна је Сметанина опера „Продана невеста“, док је под геслом „Филм Универзитету“ у биоскопу Севастопољ на Пршикопима у Прагу II приказан филм „О обућару Матоушу“ (O ševci Matoušovi).⁶² Почаст свим људима који су дали велики допринос настанку, раду и развоју Карловог универзитета, а посебно онима који су погинули у време Другог светског рата, одана је 9. априла. Такође, истакнута су и имена најважнијих научних радника Карловог универзитета и његових факултета од оснивања па до 1948. године. Том приликом окупљенима се обратио ректор Карловог универзитета Бицовски, док је у име студената говорила Милена Блахова, која је напоменула „да су студенти свој први задатак борбе за народ – часно испунили и сада је на њима и да испуне и други – рад за народ“.⁶³ У знак сећања на студенте који су погинули 17. новембра 1939. у време немачке окупације, одликовано је 59 студената-партизана спомен значкама. Прослава 600 година Карловог универзитета завршена је у суботу 10. априла 1948. карневалском поворком прашких студената и студентским вашаром.⁶⁴

Према подацима Министарства информација ЧСР-а, за прославу Карловог универзитета било је пријављено 75 универзитета, 129 делегата и већи број гостију из иностранства.⁶⁵ Све планиране манифестације око прославе јубилеја спроведене су без већих проблема. Југославију су на просла-

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. 5698/1948, Věc: Oslavy 600. let Karlovy University. Celková zpráva.

⁶¹ *Slovanský přehled*, ročník XXXIV, 1948, číslo 3–4, str. 228–229.

⁶² NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. 5698/1948, Věc: Oslavy 600. let Karlovy University. Celková zpráva.

⁶³ Исто.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ NA, fond: MI, k. 15, inv. číslo 39, č. 3054/1948, Věc: Oslavy 600. výročí založení Karlovy University.

ви представљали универзитетски професори, научни и културни радници, као и службеници Амбасаде у Прагу. Министарство иностраних послова у Београду добијало је извештаје од Југословенске амбасаде о самој прослави и учешћу гостију из Југославије. Као што је истакнуто, четворо југословенских научника добило је титулу почасних доктора Карловог универзитета, али је по речима саветника Амбасаде ФНРЈ Зденка Штамбука цео чин промоције имао један необичан карактер, јер су докторанти били „присиљени“ да обуку свечано одело.⁶⁶ Значајно југословенско учешће студената, професора и ректора било је 7. априла када је у вечерњим сатима било приређено „вече међународне студентске узајамности“. Према извештају Амбасаде ФНРЈ, југословенски студенти су се истакли песмом и игром, док је група професора и ректора из Југославије била једина професорска делегација те вечери међу студентима. У оцењивању целе манифестације, истакнута је релативно позитивна оцена, јер је читава прослава по речима Зденка Штамбука протекла „у знаку велике помпе средовјечног карактера“, који с друге стране „за наше људе није схватљив“. Такав карактер прославе био је једним делом због „идолопоклонства Западу“.⁶⁷ Југословенском дипломатском представнику није промакла ни реакција једног броја гостујућих професора 8. априла, када је на пријему у организацији Социјалистичке академије и Словенског комитета ЧСР-а, било речи о марксизму. Код свих присутних није са одушевљењем прихваћено мишљење да је „марксизам једина права наука и да се треба борити да он победи на свим секторима знања“.⁶⁸ Након завршене прославе, ректор Јаковљевић је отпутовао из Прага 12. априла а остали југословенски професори дан касније.

* * *

У периоду након прославе Карловог универзитета настављено је учвршћивање власти Комунистичке партије Чехословачке. Иако су представници Југословенске амбасаде, у Прагу исказивали позитиван став према променама у унутрашњополитичком развоју Чехословачке, уочаване су и одређене разлике у ставу чехословачког руководства према ФНРЈ након фебруарске кризе.⁶⁹ У току посете делегације Народне скупштине ФНРЈ на челу са Мошом Пијадом, од 30. априла до 11. маја 1948. године, Зденко Штамбук изнео је низ примедби на рачун високих чехословачких државника. По речима саветника Амбасаде, код руководећег чехословачког фактора није било „нарочите топлине и пажње“, јер је југословенска делегација,

⁶⁶ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 410396.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ То се може довести у везу и са заоштравањем југословенско-совјетских односа у првој половини 1948. године.

када је стигла у Праг, чекала на железничкој станици од шест до осам сати ујутру да неко дође по њих и дочека их. У току првог дана боравка у Прагу, југословенску делегацију примили су председник Уставотворне народне скупштине Јозеф Давид и потпредседник владе Антоњин Запотоцки, који је изјавио „да није имао, неколико минута пре тога, ни појма да долази наша делегација“.⁷⁰ Нови проблем појавио се приликом прославе Првог маја у Прагу, јер првобитно за југословенску делегацију није било места на главној трибини, већ „на прозорима неке зграде“. Ипак, неспоразум је решен на најбољи могући начин и делегација Народне скупштине ФНРЈ присуствовала је великој прослави посматрајући програм са главне трибине.⁷¹ Радило се о јединственој прослави Првог маја у целој Чехословачкој, која је по први пут од ослобођења земље организована у том облику. Према чехословачким подацима било је 173.000 људи у поворци, али по мишљењу Зденка Штамбука „манифестација није показала неко нарочито високо расположење маса“, док је црвених застава, Стаљинових и Титових слика било око стотину.⁷² Приликом посете Братислави, југословенску делегацију је по програму требало да прими председник Збора повереника Хусак, али је он отпутовао за Праг, тако да су гости из Југославије посетили председника Словачког народног већа Шмиткеа. У току десетак дана боравка у Чехословачкој, југословенска делегација је поред Прага и Братиславе била и у Моравској Острави, видели су железару и коксару у Витковицама, фабрику „Бата“ (Bat'a) у Злину, „Шкодине заводе“ и градску пивару у Плзњу, Карлове Вари и у Словачкој фабрику „Бата“ у Свиту, Банску Бистрицу, Ружомберок, Високе Татре и бању Силијач. Поред Давида, Запотоцког и Шмиткеа, југословенски гости су били у аудијенцији и код председника владе Готвалда и министра иностраних послова Клементиса. У завршном делу извештаја Зденко Штамбук напомиње: „Истина је да је делегација дошла у ЧСР у једном моменту, када су руководиоци државе били врло запослени прославом 1. маја и уставом, те припремама за изборе. Можда је и то деловало на тако површан и слабо организован пријем. Највећу пажњу је ипак посветило руководство чсл. Парламента.“⁷³

Промене настале у фебруару 1948. потврђене су изборима за Народну скупштину 30. маја исте године. У припремама за нове парламентарне изборе КПЧ је поред уобичајних метода кампање и организовања многобројних конференција, применила и „методе личног, непосредног убеђивања, ишло се од куће до куће“. Политици Народног фронта, коју је готово

⁷⁰ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 413772, Боравак парламентарне делегације ФНРЈ у ЧСР.

⁷¹ Исто.

⁷² ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 413770, Прослава 1. маја у Чехословачкој.

⁷³ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 413772, Боравак парламентарне делегације ФНРЈ у ЧСР.

у потпуности контролисала КПЧ, није могла да се супротстави ниједна демократска странка, чији је утицај све више слабио. На изборима је гласало 7.205.356 бирача (90%). Од тог броја за Народни фронт изјаснило се 6.431.111 или 89,3% гласача, док је за „белу листу“ било 774.245 људи или 10,7% (у питању су били непопуњени листићи).⁷⁴ Највећи број гласова Народни фронт је добио у индустријским и пограничним крајевима, а најмањи у Моравској и Словачкој. Значајнији број белих листића био је у областима, где је било јако десно крило народних социјалиста, у Пардубицама, плзењском и остравском крају. Око 30% свештенства је на више места демонстративно гласало белим листићима, док је 70% клера гласало тајно. Процењивало се да је у Словачкој око 200 до 250 хиљада људи (10–13%) бојкотовало изборе.⁷⁵ Били су забележени и случајеви убацивања Бенешових и Масарикових слика у гласачку кутију, или листова са разним порукама.⁷⁶ Председник Републике Едвард Бенеш није изашао на изборе, док су Клемент Готвалд, руководиоци КПЧ-а и чланови владе сви гласали јавно.⁷⁷

Јединствена листа Народног фронта је према резултатима избора победила у свим крајевима Чехословачке, тако да нови режим у Скупштини није имао опозицију. Чешки и словачки комунисти, као и социјал-демократи имали су 90% мандата, док су остала места у Парламенту добили људи из бивших демократских странака који су прихватили програм Народног фронта.⁷⁸ Преузимање власти КПЧ-а је у потпуности завршено у току јуна 1948. године. У извештајима југословенских дипломатских представника у ЧСР-у, као и у вестима новинских агенција, истицано је погоршање здравственог

⁷⁴ АЈБТ, фонд: КМЈ, I–3–6/186, Резултати избора од 30. маја 1948. године (Праг, 3. јун 1948.); ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 415425.

⁷⁵ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 30, п. бр. 417319.

⁷⁶ Зденко Штамбук је телеграмом од 3. јуна 1948. обавестио МИП у Београду о једној од порука на гласачким листићима у појединим местима у Словачкој: „Чиста девица Марија тражи да на изборима додате чисти бели листић.“ У једном другом обраћању Зденка Штамбука југословенском МИП-у, такође од 3. јуна 1948. представљен је сам начин гласања: „Сваки бирач пре гласања добио је два листка. Један фронтovski исписан са обадве стране и један празан, бели. Пошто је дошао на бирачко место и легимисао се комисији, бирач је ишао за параван да стави гласачки лист у коверту, потом је пред комисијом гласао, стављајући у урну затворени коверат, са гласачким листићом, а други пред комисијом бацио је у корпу. Ако је бацио у корпу листић Народног фронта то се могло видети јер је исписан са обадве стране. Исто тако се могло видети бели листић. Народнофронтovski бацили су паролу „ко иде за параван нема чисте намере“ и гласали масовно јавно, не идући за параван. Реакција је, међутим, прибегла следећем трику: Листић народног фронта ставила је у џеп, а у коверту лист исписан протукомунистичким паролама, Бенешеву или Масарикову слику или Зенклову слику, а бели листић у корпу. Према писању штампе поједини овакви листићи били су исписани са паролама *Heil Hitler!*“

ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 415032; ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 415425; АЈБТ, фонд: КМЈ, I–3–6/186, Резултати избора од 30. маја 1948. године (Праг, 3. јун 1948).

⁷⁷ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 415032.

⁷⁸ АСЦГ, фонд: Новинска агенција „Ганјуг“ (даље број фонда 112), фасцикла 32, билтен број 304, 1. јун 1948.

стања председника Републике Едварда Бенеша и најављивана је могућност његовог повлачења из политике. Уставотворна народна скупштина усвојила је 9. маја 1948. нови устав ЧСР-а, пошто је његов пројекат првобитно прошао кроз јавну дискусију.⁷⁹ Међутим, Едвард Бенеш више од месец дана није потписао Устав и обнародовао га, што је, према иностарним новинским агенцијама, указивало на то да се председник Републике не слаже са новим највишим државним актом, чији су чланови одговарали новонасталим променама и политици КПЧ-а.⁸⁰ Нешто што је најављивано недељама раније догодило се 7. јуна 1948, када је Едвард Бенеш поднео оставку на место председника Републике.⁸¹ Већ 9. јуна на снагу је ступио нови устав, а наредног дана одржано је и прво заседање Народне скупштине, на коме су посланици положили заклетву.⁸² Након оставке Едварда Бенеша, појавила се и кандидатура Клемената Готвалда за председника. Поводом тих догађаја, Југословенска амбасада је послала МИП-у депешу: „У масама је оставка Бенеша имала великог одјека, али инцидентна и демонстрација није нигде било. У штампи се и даље о Бенешу пише најбоље и настоје се уверити масе да је главни узрок оставке Бенешове болест. Кандидација Готвалда за президента изазвала је чуђење и није наишла на одушевљење у масама.“⁸³ Готово све највеће европске и светске новинске агенције пренеле су вест о Бенешовој оставци.⁸⁴ Народна скупштина изгласала је 12. јуна Закон о бирању председника републике, који је дозвољавао могућност да се председник бира акламацијом ако најмање трећина народних посланика предложи једног кандидата. То је и учињено већ 14. јуна када је Народна скупштина акламацијом изабрала за председника Републике Клемент Готвалда. Истог дана влада је поднела оставку. Први корак новог председника односио се на давање мандата за састав нове владе Антоњину Запотоцком, дотадашњем потпредседнику владе. Већ 15. јуна Запотоцки је формирао нову владу, којој је Народна скупштина изгласала поверење 18. јуна 1948. године.⁸⁵

Са новим променама у политичком животу, Чехословачка је била у потпуности у рукама КПЧ-а. Њена међународна политика била је окренута ка Истоку и, сходно томе, са погоршањем југословенско-совјетских односа дошло је до нарушавања сарадње Југославије и Чехословачке на свим ни-

⁷⁹ АСЦГ, фонд: Савез комуниста Југославије – Комисија за међународне односе и везе – Чехословачка (даље број фонда 507), IX, 22/II–39, кутија (даље к.) 8.

⁸⁰ АСЦГ, 112–32–32, билтен број 305, 1. јун 1948; билтен број 307, 2. јун 1948.

⁸¹ АСЦГ, 112–32–32, билтен број 318, 8. јун 1948.

⁸² ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 417071.

⁸³ АСЦГ, 507, IX, 22/II–23, к. 8.

⁸⁴ АСЦГ, 112–32–32, билтен број 318, 8. јун 1948; билтен број 319, 8. јун 1948; билтен број 321, 9. јун 1948.

⁸⁵ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 417071; ПА–ЧСР, 1948, ф. 27, п. бр. 418934; АСЦГ, 507, IX, 22/II–39, к. 8.

воима. Доношење Резолуције Информбироа на лето 1948. означило је и почетак раскидања југословенско-чехословачких веза. У време информбироовске кризе, када су се Југославија и Чехословачка све више удаљавале једна од друге, Карлов универзитет у Прагу послао је јануара 1949. Министарству иностраних послова у Београду три јубиларне медаље издате приликом прославе 600-годишњице те високообразовне институције. Министарство иностраних послова требало је да медаље уручи Српској академији наука, Културном друштву Југославија–Чехословачка у Београду и Словеначкој академији наука и уметности у Љубљани. Међутим, у МИП-у је оцењено да је број јубиларних медаља послатих из Прага требало да буде већи, јер су на прослави учествовали и представници Универзитета у Београду, Загребу и Скопљу, као и Загребачке академије. Југословенској амбасади у Прагу упућен је из Београда допис у коме је тражено да се „ствар испита“ и сазна из „којих разлога поменуте установе нису добиле јубиларне медаље“.⁸⁶ Све док је трајала криза у односима Југославије и Совјетског Савеза, као и других држава „народне демократије“, сарадња југословенских и чехословачких високообразовних и научних институција није могла да се развија и напредује.

---

⁸⁶ ДАМСП, ПА–ЧСР, 1949, ф. 21, п. бр. 4904.

Summary

The Celebration of the 600 Years of Charles's University in Prague on the Eve of the Spoiling of the Yugoslav-Czechoslovak Relations in 1948

Key words: *Charles University of Prague, Republic of Czechoslovakia, FPR Yugoslavia, celebration*

Charles's University in Prague had a long tradition and enjoyed great reputation among European university institutions. Foreign students, a certain number of Yugoslavs among them, also studied at the faculties of this University. Cooperation between Charles's University and the Yugoslav universities evolved through the exchange of expert publications as well as through mutual visits of professors and outstanding scholars.

In late October 1946 professor of the Belgrade University and the chairman of the Serbian Academy of Sciences, Aleksandar Belić, was elected doctor *honoris causa* of Charles's University, being the first foreign doctor *honoris causa* after WWII.

An important jubilee of Charles's University was celebrated in April 1948 marking the 600th anniversary of the foundation of the University within the framework of celebrations devoted to the mediaeval Bohemian king Charles IV. During the celebration between April 4 and 10, 1948 festive academies, concerts, performances, students' gatherings were held in several places in Prague, new exhibitions were opened and important personages who contributed greatly to the founding, work and development of Charles's University were honored, and particularly those who fell during WWII. The changes in the political life of Czechoslovakia in February 1948 and coming to the fore of the Communist Party of Czechoslovakia, spurred some foreign universities to refrain from sending delegates to the celebration. Despite that, numerous guests from European and other countries took part at the celebration of the great jubilee of Charles's University. Representatives of Yugoslav universities, scholarly institutions and the Yugoslav Embassy in Prague were also among them.